

Прамільгнуўшую думку шукаю,
прамільгнуўшую думку лаўлю.
Не разгледзеўшы нават –
якая,

ўсёй душой уцякачку люблю [3, с. 33].

Фанетычную анафору і эпіфору Алесь Разанаў шырока выкарыстоўвае і ў вершаваных паэмах, у якіх нярэдка мы назіраем перавагу апошняй. Так, у паэме “Было балота” (гукапіс назіраецца нават у назве) выразна бачны асананс [ы], фанетычная эпіфара [і], якія выкарыстоўваюцца для захавання гукавой гармоніі, надання паэтычнаму радку мілагучнасці:

Нібы здані з дрыгвы паўсталі...

На гнілыя калоды, на мхі,

на паганья воды ссылалі

дух нячысты і дух ліхі [3, с. 136].

У наступным урыўку з “Паэмы калодзежа” назіраем спалучэнне асанансу [ы] і фанетычнай анафары [а]:

Адрыньцеся – адрынута сляды –

ад крыл і сноў –

апошняй перашкоды... [3, с. 144]

З дапамогай фанетычнай анафары аўтар заклікае да дзеяння, звяртае ўвагу на праблему, якая яго хвалюе.

Асананс у праязных паэмах аўтара мае такую ж асаблівасць, як і алітарацыя: у кожным абзацы паўтараецца асобны гук. Напрыклад, асананс [у] у “Паэме рэха” стварае гул смеху, здзекаў: “Неяк спаткалі вы **Юлю**, сляпую **Юлю**: самую ганьбаваную і занябданую ў вёсцы, не прамінулі – смяяліся...” [3, с. 149].

Заклучэнне. Такім чынам, асаблівасцю вершаў і паэм Алеся Разанава з’яўляецца выкарыстанне стылістычных прыёмаў гукапісу (алітарацыі, асанансу), складападзелу, даўжыні радка, фанетычнай анафары і фанетычнай эпіфары для стварэння моўнай выразнасці твора, надання яму экспрэсіўнасці, вобразнасці. Фанетычная анафара і фанетычная эпіфара ўласцівы вершаваным паэмам і вершам. Гукапіс праязных паэм вылучаецца паўторам зычнага або галоснага гука ў асобным абзацы. Алітарацыя ўжываецца ў творчасці паэта часцей, чым асананс.

1. Аляшкевіч, Т.А. На мяжы паміж гукам і сэнсам : агульначалавечыя модулі і вектары паэзіі Алеся Разанава / Т.А. Аляшкевіч // Чалавечы вымярэнне ў сучаснай беларускай літаратуры / навук. рэд. М.А. Тычына. – Мн.: Бел. навука, 2010. – С. 353 – 440.

2. Аляшкевіч, Т.А. Фонасемантыка паэтычнага твора Алеся Разанава : [манаграфія] / Т.А. Аляшкевіч. – Мн.: Бел. навука, 2014. – 161 с.

3. Разанаў А. Танец з вужакамі: Выбранае / А. Разанаў – Мн.: Маст. літ., 1999. – 462 с.

4. Разанаў, А. Шлях-360: Паэмы і вершы / А. Разанаў – Мн.: Маст. літ., 1981. – 110 с. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/3208> (дата звароту: 24.03.2022).

НАЗВЫ БЕЛАРУСКІХ НАПОЯЎ ЯК НОСЬБІТЫ ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНАЙ ІНФАРМАЦЫІ Ў МОВЕ АПОВЕСЦЕЙ У. КАРАТКЕВІЧА

Галавач Д.Ю.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Мартынкевіч С.В., канд. пед. навук, дацэнт

Ключавыя словы. Беларускія напоі, культуразнаўчая інфармацыя, нацыянальная спецыфіка, лінгвакультуралогія, Уладзімір Караткевіч

Keywords. Belarusian drinks, cultural information, national specifics, linguoculturology, Uladzimir Karatkevich

«Даследванне мастацкай творчасці пісьменнікаў з’яўляецца неабходнай умовай для спасціжэння карціны свету пэўнай нацыі» [4; 9]. Даследчыкі спрабуюць расшыфраваць

айчынную літаратуру як культурны тэкст, і лінгвакультуралогія – адна з навуковых дысцыплін, што можа выдатна дапамагчы ў гэтай справе. Лінгвакультуралогія вывучае ўзаемасувязь і ўзаемаўплыў культуры і мовы ў яе функцыянаванні і, у прыватнасці, «даследуе моўныя сродкі, якія служаць для аб'ектывацыі канцэптаў і таго нацыянальна-культурнага фону, на якім канцэпты фарміруюцца» [3; 12].

Зафіксаваныя ў літаратурных творах лексічныя адзінкі “ажываюць” у мастацкім радку, бо непасрэдна выяўляюць пэўныя характарыстыкі літаратурных герояў. Таму аналіз мовы твораў, у прыватнасці творчасці У. Караткевіча, праз прызму культурных сімвалаў з'яўляецца актуальным на сучасным этапе развіцця беларускага мовазнаўства.

Кожная нацыя мае свае асаблівасці і прыкметныя адрозненні ад іншых, што ярка працяўляюцца ў розных сферах жыцця. Напой – неад'емная частка культуры любога народа. Назвы беларускіх традыцыйных напояў з'яўляюцца своеасаблівымі носьбітамі нацыянальна-культурнай інфармацыі. Мэта артыкула – разгледзець назвы беларускіх напояў ў аповесцях Уладзіміра Караткевіча “Дзікае паляванне караля Стаха”, “Сівая легенда”, “Цыганскі кароль” і выявіць культуразнаўчую інфармацыю, якая транслюецца праз семантыку моўных адзінак. Актуальнасць працы выяўляецца ў тым, што культура беларускага народа вельмі ярка выяўляецца ў назвах прадметаў, якія з'яўляюцца своеасаблівымі носьбітамі нацыянальна-культурнай інфармацыі.

Матэрыялы і метады. Матэрыялам паслужылі лексічныя адзінкі – фактычны матэрыял, выбраны з тэксту аповесцей У. Караткевіча “Дзікае паляванне караля Стаха”, “Сівая легенда”, “Цыганскі кароль”, навуковыя працы па тэме даследавання. Метады даследавання – апісальны, функцыянальна-стылістычны, кантэкстуальны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Сфарміраванае ў выніку доўгіх і складаных працэсаў развіцця матэрыяльнай і духоўнай культуры народа беларускія напоі адлюстроўваюць нацыянальную спецыфіку жыцця беларусаў.

У мове аповесцей У. Караткевіча прадстаўлена лексемы *піва*, *гарэлка* і *мёд*: «...з ганцом прыбыло дазваленне лішнія дні чатыры супраць Магдэбурскага права, і не ў тэрмін, варыць *піва*, і *гарэлку*, і *мёд*» [1; 298]. Адзін з самых старажытных напояў – *піва* – цяпер лічыцца самым папулярным у свеце. У даўнія часы піва, якое абеззаражвалася праз кіпячэнне, было больш бяспечным пітвом, чым брудная сырая вада, таму яго пілі дарослыя і дзеці. Высокая каларыйнасць і таннасць прадукту дапамагла беднякам выжыць. Так з'явілася прымаўка “*піва – вадкі хлеб*”. Піва варылі з пшаніцы і ячменю ў гарадскіх броварах, што працавалі амаль ва ўсіх беларускіх гарадах, і ў прыватных гаспадарках. Піва пілі ў полі, у лазні, у карчме. Піва ўпрыгожвала і святочны стол. І не толькі, як напой, але і як складнік разнастайных страў.

Мёд пітны – традыцыйны алкагольны напой з мёду. Іншыя назвы: *медуница*, *медавуха*, *мядуха*. Паводле дадаткаў ён падзяляўся на фруктовы (ягадны), зельны і карэнны. На беларускіх землях *мёд пітны* вядомы яшчэ з праславянскіх часоў. Славуты антраполог Клод Леві-Строс лічыў, што выраб ферментаванага мёду быў адным з самых важных знакаў пераходу чалавека ад “прыроднага стану” да культуры. Гэты традыцыйны напой спажывалі ў час посту, з яго гатавалі на Дзяды абрадавую страву – «канун». На Каляды *мёд пітны* выкарыстоўвалі як закрасу да куцці, кашы, кісялю.

Гарэлка – моцны алкагольны напой. Гналі яе з жытняга соладу, што спрыяла высокай якасці напою і адначасова рабіла яго надзвычай дарагім. І хаця гарэлка ўзнікла ў эпоху Сярэднявечча, яна паспела замацавацца як неабходны элемент каляндарных свят і абрадаў земляробчага календара беларусаў. Вяселле, народзіны, хрэсьбіны не абыходзіліся без гэтага напою. Пры прыёме гасцей існавалі пэўныя застольныя рытуалы і звычаі. Напрыклад, гаспадар наліваў чарку спачатку сабе і, звяртаючыся да каго-небудзь з гасцей, гаварыў шчырыя словы ў яго гонар.

Значэнне лексемы «*трыс дзівінірыс*» У. Караткевіч раскрывае ў аповесці “Дзікае паляванне караля Стаха”: «Старку польскую ведаеш, *гарэлку* ведаеш, *хахлацкі спатыкач* таксама, а нашага «*трыс дзівінірыс*» не ведаеш. Гэта, браце, па-літоўску «тройчы дзевяць»,

гарэлка на дваццаці сямі травах. Мы яе сакрэт у літоўцаў выведалі стагоддзі таму. Зараз яе і самі літоўцы забылі, а мы яшчэ памятаем» [1; 97]. Тры дзевяткі ў назве напою маюць складанае сімвалічнае значэнне: злучэнне трох падземнага свету, зямнога свету і свету нябеснага. У складзе напою роўна дваццаць сем складнікаў, з іх дзевяць карэнняў (падземны свет), дзевяць траў (зямны свет), дзевяць ягад, садавіна і лісце (нябесны свет). Усё разам – энергія космасу, злучаная разам з сілай ліку. У старажытнасці настойку запячатвалі ў дубовыя бочкі, закопвалі ў зямлю і вытрымлівалі так тры гады, тры месяцы і тры дні. А піць напой дазвалялася ўсім без выключэння, нават дзецям. Праўда звычайная доза – не больш сталовай лыжкі адзін раз у дзень.

Старка – самы легендарны беларускі алкагольны напой. Ён вырабляўся з жытняга соладу і дзесяцігоддзямі старэў у дубовых бочках. Дубільныя рэчывы высакароднай драўніны паступова і няспешна надавалі напою, які яшчэ называлі “старой сівухай”, зялёна-бурштынавы колер і спецыфічны смак. *Старку* вельмі ўшаноўвалі, а яе прыгатаванне прымяркоўвалі для надзвычай важных падзей. У легендах, зафіксаваных на рубяжы XIX–XX стст., апісваўся прыгожы звычай: багатыя сем’і бочку старкі закладвалі ў гонар нараджэння дачкі або сына. Яе адкаркоўвалі, калі дзеці вырасталі, – у дваццаць адзін год або ў іх дзень вяселля. А наогул лічылася, што старку неабходна вытрымліваць мінімум дзесяць гадоў, а ў ідэале – і зусім палову стагоддзя.

«Разліўное мора *віна*» [2; с. 131] – прыводзіць такі выраз У. Караткевіч у аповесці “Цыганскі кароль”. *Віно* – алкагольны напой, атрыманы поўным або частковым закисаннем вінаграднага або пладова-ягаднага соку. Сярод беларусаў было папулярна натуральнае мядовае віно натуральнага бражэння. Гэта дэсертнае ўмерана салодкае віно з выўленнымі мядовымі і кветкавымі ноткамі.

Заклучэнне. Адметныя рысы побыту і звычаяў беларускага народа, гісторыі і культуры Беларусі захоўваюцца і перадаюцца з пакалення ў пакаленне ў нацыянальна-культурнай семантыцы беларускай мовы. На дадзены момант сціраюцца дыферэнцыравальныя рысы паміж народамі, адбываецца стандартызацыя. Дадзены артыкул – спроба паказаць захаванае У. Караткевічам у аповесцях «Дзікае паляванне караля Стаха», «Сівая легенда», «Ладдзя распачы», «Цыганскі кароль» адлюстраванне нацыянальнай спадчыны продкаў беларусаў, іх культуры і нацыянальнага кампаненту.

Такім чынам, лексемы, выкарастаныя У. Караткевічам у мове аповесцей, як самастойная намінацыйная адзінка мовы з ідыяматычнай семантыкай з’яўляецца вельмі каштоўным аб’ектам для лінгвакультурнай інтэрпрэтацыі мовы. Іх семантыка не вычэрпваецца толькі ўласна намінацыйнай сферай, якая адпавядае класіфікацыйнай і намінацыйнай функцыям мовы, а ўключае яшчэ і так званую “фонавую семантыку”. На працягу ўсяго развіцця беларускай мовы ў назвах напояў фіксаваўся і перадаваўся з пакалення ў пакаленне грамадскі вопыт. Таму нацыянальна-культурную семантыку беларускай мовы, адлюстраваную ў мове аповесцей У. Караткевіча, можна лічыць прадуктам гісторыка-культурнага вопыту беларускага народа, які трэба апісваць і вывучаць не толькі ў сінхранічнай, але і ў дыяхранічнай перспектыве.

1. Караткевіч, У. С. Ладдзя распачы; Дзікае паляванне караля Стаха : аповесці / У.С. Караткевіч Сівая легенда Ладдзя распачы. - Мінск : Маст. літ., 2003. - 367 с.

2. Караткевіч, У. С. Сівая легенда. Ладдзя распачы. Цыганскі кароль / Уладзімір Караткевіч. - Мінск : Попурри, 2016. - 256 с.

3. Півавар, К. С. Моўныя сродкі рэпрэзентацыі ключавых канцэптаў беларускай ментальнасці ў мастацкім тэксце : аўтарэферат дысертацыі на саісканне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук / К. С. Півавар. – Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт ім. М. Танка. – Мінск, 2017. – 27 с.

4. Дзядова, А. С. Мастацкі тэкст як крыніца лінгвакраізнаўчай інфармацыі : манаграфія / А. С. Дзядова ; М-ва адукацыі Рэспублікі Беларусь, Установа адукацыі "Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава". – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2022. – 154 URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/32640> (дата з’яўтання: 09.09.2022)